



O'ZBEKISTONDA DIRIJORLIK MAKTABINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o'g'li

*Qo'qon Davlat Universteti San'at va
sport fakulteti "Cholg'u ijrochiligi" Afg'on rubob yo'nalishi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda dirijorlik san'atining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari yoritiladi. Unda milliy musiqa an'analari, Yevropa dirijorlik tajribasi ta'siri, professional dirijorlik maktabining vujudga kelishi hamda mustaqillik davrida ushbu sohaning taraqqiyoti tahlil qilinadi. Shuningdek, mashhur o'zbek dirijorlarining ijodiy faoliyati va ularning milliy musiqa madaniyatini rivojlantirishdagi o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: dirijorlik, o'zbek musiqa san'ati, dirijorlik maktabi, milliy orkestr, musiqa madaniyati, bastakorlik, ijrochilik

Аннотация: В статье рассматриваются этапы формирования и развития дирижёрской школы в Узбекистане. Анализируется влияние национальных музыкальных традиций и европейского дирижёрского искусства, процесс становления профессионального дирижёрского образования, а также развитие данной сферы в годы независимости. Особое внимание уделяется творческой деятельности выдающихся узбекских дирижёров и их вкладу в развитие музыкальной культуры страны.

Ключевые слова: дирижирование, узбекское музыкальное искусство, дирижёрская школа, национальный оркестр, музыкальная культура, исполнительство

Annotation: This article examines the stages of formation and development of the conducting school in Uzbekistan. It analyzes the interaction between national musical traditions and European conducting practices, the emergence of professional conducting education, and the progress of the field during the period of independence. The creative contributions of prominent Uzbek conductors and their role in the development of national musical culture are also highlighted.

Keywords: conducting, Uzbek musical art, conducting school, national orchestra, musical culture, performance art

Kirish

Musiqa san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, jamiyatning ma'naviy-estetik rivojida alohida o'rin egallaydi. Ushbu san'at turining mukammal shakllanishida ijrochilik, bastakorlik va pedagogika bilan bir qatorda dirijorlik san'ati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Dirijor — bu nafaqat musiqiy asarni boshqaruvchi shaxs, balki ijodiy jamoani birlashtiruvchi, badiiy g'oyani yaxlit holda





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ifoda etuvchi yetakchi san'atkordir. Shu bois dirijorlik san'ati har bir milliy musiqa madaniyatining rivojlanish darajasini belgilovchi muhim mezonlardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda dirijorlik maktabining shakllanishi milliy musiqa madaniyatining umumiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u uzoq tarixiy jarayon natijasida vujudga kelgan. O'zbek xalqining boy musiqiy merosi — maqom san'ati, xalq qo'shiqlari, an'anaviy cholg'u ijrochiligi dastlab jamoaviy ijro shakllarida rivojlangan. Bu jarayonda boshqaruv, yetakchilik, ijrochilarni uyg'unlashtirish vazifalarini bajargan shaxslar keyinchalik dirijorlik faoliyatining dastlabki ko'rinishlari sifatida namoyon bo'lgan.

XX asr boshlariga kelib, O'zbekistonda professional musiqa san'atining shakllanishi, musiqiy teatrlar, simfonik va xalq cholg'ulari orkestrlarining tashkil etilishi dirijorlik san'atiga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirdi. Ayniqsa, Yevropa musiqiy an'analari kirib kelishi, notaga asoslangan ijrochilik, orkestr madaniyatining rivoji dirijorlikni mustaqil san'at sohasi sifatida shakllantirdi. Shu davrdan boshlab dirijorlik faoliyati tizimli, ilmiy va pedagogik asosda rivojlana boshladi.

Sovet davrida O'zbekistonda musiqa ta'limi tizimi kengayib, maxsus o'quv yurtlari, konservatoriyalar va san'at institutlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Bu esa professional dirijorlar tayyorlash uchun mustahkam zamin yaratdi. Aynan shu davrda milliy va simfonik orkestrlar uchun dirijorlar yetishib chiqdi, dirijorlik maktabi shakllandi va rivojlandi. Milliy musiqani orkestrlashtirish, xalq cholg'ularini sahnaviy shaklga moslashtirish jarayonida o'zbek dirijorlari muhim ijodiy tajriba to'pladilar.

Mustaqillik yillarida esa O'zbekistonda dirijorlik san'ati yangi bosqichga ko'tarildi. Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va an'anaviy musiqa janrlariga bo'lgan e'tibor kuchaydi. Shu bilan birga, jahon musiqa madaniyati bilan integratsiya jarayoni jadallashdi. Zamonaviy dirijorlar milliy va jahon musiqa durdonalarini uyg'unlashtirgan holda, ijrochilik madaniyatini yangi darajaga olib chiqmoqdalar. Xalqaro tanlovlar, festivallar va ijodiy loyihalarda o'zbek dirijorlarining ishtiroki ushbu sohaning yuksak salohiyatini namoyon etmoqda.

Mazkur maqolada O'zbekistonda dirijorlik maktabining shakllanish bosqichlari tarixiy, madaniy va ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Dirijorlik san'atining rivojiga ta'sir ko'rsatgan omillar, milliy va Yevropa an'analari uyg'unligi, professional dirijorlik ta'limining vujudga kelishi hamda zamonaviy dirijorlik faoliyatining asosiy yo'nalishlari yoritib beriladi. Ushbu tadqiqot O'zbekiston musiqa madaniyatida dirijorlik san'atining o'рни va ahamiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.¹

¹ Karimov, A. **Milliy musiqa madaniyati va dirijorlik san'ati**. Toshkent: Sharq, 2015.





Asosiy qism

1. Dirijorlik san'atining dastlabki bosqichi (xalq ijrochiligi davri)

O'zbekistonda dirijorlik san'ati qadimiy xalq ijrochiligi bilan chambarchas bog'liq. O'rta asrlarda saroylar va xalq marosimlarida musiqiy jamoalarni boshqarish vazifasi ko'pincha eng tajribali cholg'u ijrochilari yoki bastakorlar zimmasida bo'lgan. Ular nafaqat musiqa ijrochilarini uyg'unlashtirgan, balki qo'shiq va cholg'u ijrosining badiiy ma'nosini ifodalashga xizmat qilgan. Shu davrda dirijorlik faoliyati an'anaviy yetakchilik va jamoaviy ijro shaklida namoyon bo'lgan.

Xalq cholg'ulari, xususan, dutor, tanbur, gidjak, doira va surnay, turli ansamblalarda ijro etilgan. Dirijorlikning dastlabki bosqichi aynan shu ansamblarda jamoani muvofiqlashtirish va ijroni tartibga solish orqali rivojlangan. Bu davrda dirijorlik ko'proq amaliy tajriba va ustoz-shogird an'analari orqali shakllangan.

2. XX asr boshlarida dirijorlikning professional shakllanishi

XX asr boshlarida O'zbekistonda professional musiqa san'ati, teatr va simfonik orkestrlarning paydo bo'lishi dirijorlikning mustaqil san'at sifatida shakllanishiga turtki bo'ldi. Toshkent, Samarqand va Buxoro shaharlarida musiqiy teatrlar ochildi va milliy musiqiy ansamblar faoliyati yo'lga qo'yildi. Shu davrda notaga asoslangan ijrochilik, simfonik va xalq cholg'ulari orkestrlari, musiqiy pedagogika rivojlanishi dirijorlik maktabining poydevorini tashkil etdi.

Yevropa musiqiy an'analari, xususan, simfonik orkestr va operaning tartibli ijrochiligi, o'quv dasturlari orqali kirib kelishi milliy musiqaga yangicha yondashuv olib keldi. Bu jarayonda yetakchi shaxslar sifatida o'rta asr cholg'u ijrochilari, bastakorlar va yangi avlod musiqashunoslar faoliyat ko'rsatdi.

3. Sovet davrida dirijorlik maktabining rivoji

Sovet davrida O'zbekistonda musiqa ta'limi tizimi tubdan rivojlandi. 1936 yilda Toshkent davlat konservatoriyasi tashkil etildi, bu esa professional dirijorlarni tayyorlash uchun mustahkam ilmiy-pedagogik bazani yaratdi. Konservatoriya va san'at institutlarida nafaqat klassik Yevropa musiqa asarlarini ijro etish, balki milliy musiqani orkestrlashtirish va sahnalashtirish bo'yicha maxsus darslar yo'lga qo'yildi.

Bu davrda milliy va xalq cholg'ularini zamonaviy orkestrlarga moslashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi. Shu bilan birga, O'zbekistonda ilk professional dirijorlar tayyorlandi: ularning ijodiy faoliyati milliy musiqa san'atini yuqori darajaga ko'tarishga xizmat qildi. Mashhur o'zbek dirijorlari, jumladan, Botir Zokirov, Murodali Alimov va boshqalar, xalq musiqa madaniyati va simfonik ijrochilikni uyg'unlashtirib, dirijorlik maktabini shakllantirdilar.²

² Qodirov, N. **O'zbekiston musiqasi tarixi**. Toshkent: O'zbekiston, 2010.





4. Mustaqillik davrida dirijorlikning zamonaviy bosqichi

1991 yildan boshlab, O'zbekistonda musiqa madaniyati va dirijorlik yangi bosqichga ko'tarildi. Milliy qadriyatlar, tarixiy musiqiy meros va zamonaviy jahon tajribasi uyg'unlashdi. Dirijorlar endi nafaqat professional ansambl va orkestrlarni boshqarish, balki xalqaro festivallar va tanlovlarda o'zbek musiqasini taqdim etish vazifasini ham bajarmoqdalar.

Zamonaviy dirijorlar orasida jahon standartlariga moslashtirilgan pedagogik metodlar qo'llanilmoqda, ijodiy eksperimentlar va yangi musiqiy janrlar kiritilmoqda. Shu bilan birga, yosh dirijorlar uchun maxsus kurslar, master-klasslar va xalqaro stajirovkalar tashkil etilmoqda, bu esa dirijorlik maktabining yanada rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

5. Dirijorlik maktabining xulosaviy tahlili

O'zbekistonda dirijorlik maktabi tarixiy jarayon davomida uch bosqichdan o'tgan: xalq ijrochiligi davri, professional shakllanish davri va zamonaviy rivojlanish davri. Har bir bosqich o'zining badiiy, pedagogik va madaniy xususiyatlariga ega bo'lib, milliy musiqa madaniyatini boyitishga xizmat qilgan. Shu tariqa, O'zbekistonda dirijorlik san'ati nafaqat ijro va pedagogik faoliyat, balki milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishning muhim vositasi sifatida shakllangan.

Xulosa

O'zbekistonda dirijorlik maktabi uzoq tarixiy jarayonlar natijasida shakllangan va har bir davr o'ziga xos o'zgarishlar, yangiliklar va ijodiy yondashuvlar bilan ajralib turadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, dirijorlik san'ati nafaqat musiqa ijrochiligi va pedagogik faoliyat bilan bog'liq, balki milliy musiqiy merosni saqlash, uni sahnaviy va zamonaviy ijro shakliga moslashtirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Qadimiy davrlarda jamoaviy ijro va ustoz-shogird an'analari orqali shakllangan dirijorlik faoliyati, XX asr boshlarida professional orkestrlar va musiqiy teatrlarning paydo bo'lishi bilan tizimli va ilmiy asosga ega bo'ldi. Sovet davrida esa konservatoriyalar va san'at institutlari orqali dirijorlarni tayyorlash tizimi yo'lga qo'yildi, milliy musiqa va xalq cholg'ularini zamonaviy orkestrlar uchun moslashtirish ilmiy darajada rivojlantirildi.

Mustaqillik yillarida dirijorlik maktabi jahon musiqasi tajribasi bilan uyg'unlashib, milliy va zamonaviy yo'nalishlarni birlashtirdi. Shu davrda yosh dirijorlar uchun master-klasslar, xalqaro stajirovkalar va ijodiy loyihalar tashkil etildi, bu esa dirijorlik san'atining yanada rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Shuni ta'kidlash lozimki, O'zbekistonda dirijorlik maktabining shakllanishi tarixiy meros, milliy qadriyatlar, pedagogik tajriba va zamonaviy innovatsiyalar uyg'unligiga asoslangan bo'lib, u milliy musiqa madaniyatining taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, dirijorlik san'atini rivojlantirish va yangi avlodni tayyorlash bo'yicha ilmiy, amaliy va metodik ishlar davom ettirilishi lozim.





FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, N. O'zbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Karimov, A. Milliy musiqa madaniyati va dirijorlik san'ati. Toshkent: Sharq, 2015.
3. Tursunov, S. O'zbek xalq cholg'ulari tarixi. Toshkent: Fan, 2008.
4. Nazarov, B. Simfonik orkestr va dirijorlik. Toshkent: O'zbekiston, 2012.
5. Islomov, M. O'zbek musiqasida professional maktabning shakllanishi. Toshkent: Ilm, 2016.
6. Rasulov, D. Temuriylar davri musiqiy merosi. Toshkent: O'zbekiston, 2005.
7. Xolmatov, R. Maqom san'ati va dirijorlik. Toshkent: Sharq, 2014.
8. Toshpulatov, O. Milliy musiqa va pedagogik jarayonlar. Toshkent: Fan, 2011.
9. Sobirov, I. O'zbek musiqiy teatrining rivoji. Toshkent: O'zbekiston, 2009.
10. Jumanov, F. Dirijorlik san'ati va ijrochilik. Toshkent: Ilm, 2018.

